ڕەوشی زمان و خوێندنی کوردی لە کەرکوک

پ.ی.د. ئازاد ئەمین باخەوان

زانکۆی کەرکوک کۆلێژی پەروەردە، بەشی زمانی کوردی.

دەسپێك

جێی ئاماژەیە یەکێك لە تایبەتمەندییەکانی شاری کەرکوك فرە نەتەوەی و فرە زمانی و فرە ئاینی و ئاینزاییە ... لەم شارەدا ململانێی نەتەوەی و زمانی لە هەموو شارەکانی تر زیاترە و زەقترە ... ئەویش بەهۆی ئەو سیاسەتە ناتەندروستانەی ڕژێمە یەك لە دوای یەکەکان ... سەبارەت بە پەیوەندی نێوان زمان و نەتەوە دەتوانین بڵێین پیوەندییەکی توند و تۆڵە ، پێشکەوتن و گەشەکردنی زمان روخساری گەشەکردنی نەتەوە دەردەخات . هەر نەتەوەیەکیش پێشکەوت و روخساری شارستانییەتی بەخۆە گرت ، مانای وایە زمانەکەشی زمانی شارستانیەتە و گەشەکردووە . هەروەها ژیانی زمانیش بەندە بە ژیانی نەتەوەوە . بەرزی و بڵندی زمان لە بایەخدانی نەتەوەوە سەرچاوە دەگرێت . بۆیە زۆر پێویستە بایەخ و گرنگی بە زمان و هۆکارەکانی گەشەکردنی زمان بدرێت . .. (هامبۆڵت)ی زمانەوانی ئەڵمانی وای دەبینێ کە : ((دەرکەوتنی زمان بەقەد دەرکەوتنی ئەو گەلانەیە کە بەو زمانانە قسە دەکەن)) . کەواتە بناخە و بنەمای نەتەوە زمانە .(هامبۆڵت) زمانی کردووە بە پێوانەی بوونی نەتەوە ... بۆیە گرنگیدان بە زمانی دایك و خزمەتکردنی ئەرکی هەموو تاکێکی نەتەوەیە . (د. عەبدوڵا حوسێن رەسوڵ) دەڵێت : ((گرنگترین بنەمای هەر نەتەوەیەك زمانە ، بەڵام لەناو کورددا زمانی کوردی هۆی هەرەسەرەکی مانەوەی نەتەوەی کوردە و مانەوە و لەناونەچوونی گەلی کورد بەندە بە مانەوە و پاراستنی زمانی کوردی)) بێگوومان

ئەمە راستییەکی حاشا هەڵنەگرە کە ئێمەی کورد تەنها (زمان) ئێمەی لە قڕکردن و تواندنەوە پاراستووە .

لە راستیدا لەبەر دیاریکردنی کات و پابەندبوونمان پێیەوە نامانەوێت باسی زمانی دایك و ڕۆژی زمانی دایك بکەین . بۆیە دەمانەوێت ڕاستەوخۆ بچینە ناو باسەکەمانەوە .

ڕەوشی زمان و خوێندنی کوردی لە کەرکوك :

سەرەتا پێویستە ئاماژە بەوە بدەین کە زمانی کوردی لە کەرکوك زۆربەی شێوە ئاخاوتنەکان لەخۆ دەگرێت ، بۆیە دەتوانیین بێ دوودڵی بڵێین کەرکوك کوردستانێکی بچوککراوەیە .. بۆ دیاریکردنی شێوە ئاخاوتنەکان پێویستە لەڕووی جوگرافییەوە ئاماژەی بۆ بکرێت ، چونکە گەڕەکە کوردییەکانی کەرکوك بەپێی ڕێگای هاتووچۆی شارەکانی کوردستان دەشێت شێوە ئاخاوتنی دیاری بکرێت . بەم شێوانە : ڕێگای کەرکوك سلێمانی ، کەرکوك هەولێر ، کەرکوك گەرمیان

١ ئەو گەڕەکانەی کەوتوونەتە سەر ڕێگای سلێمانی بریتیین لە (ئیسکان ، ئازادی ، ئیمام قاسم) ئەم گەڕەکانە لە شێوازی ئاخافتنیاندا ئەوە ڕوون دەبێتەوە کە کاریگەری شێوەزاری سلێمانیان بەسەردا زاڵە . جێی ئاماژەیە شارۆچکەی چەمچەماڵ سەر بە شاری کەرکوك بوو ، بەڵام دواجار ڕژێمی بەعسی فاشی لە کەرکوکی دابڕی و خستیەسەر سلێمانیەوە . کەواتە پەیوەندییەکی خزمایەتی و تێکەڵاوییەکی ئێجگار زۆر هەیە لە نێوان خەڵکی ئەم گەڕەکانە و شارەکانی دەوروپشتی سلێمانی و ناوسلێمانی ... بەڵام ئەمڕۆ لەدوای پرۆسەی ئازادییەوە گەڕەکەکانی ئیسکان و ئازادی فراوانتر بوونە و چەند گەڕەکێی نوێیان بنیاتناوە ، وەك : (دەروازە و باروتخانە و ... هتد) ئەم گەڕەکانە جگە لە خەڵکی ڕەسەنی ئیسکان و ئازادی ، کوردی گەڕەکەکانی دیکەش لەوێ نیشتەجێبوونە ئەمیش لە

ڕووی زمانەوە تێکەڵاوی دروس دەبێت و کاریگەریان بۆ سەر یەکتر دەبێت و شێوە ئاخاوتنەکان لەیەکتر نزیک دەکاتەوە ...

٢ دەتوانین بۆ ڕێگای (هەولێر کەرکوك) دوو گەڕەکی گەورەی بەناوبانگ دیاری بکەین ، کە ئەوانیش گەڕەکەکانی (ڕەحیم ئاوا و تەپە) یە زۆربەی دانیشتوانی ئەم دوو گەڕەکە کە کوردن و (شێوە زاری هەولێر) بەسەریاندا زاڵە و بەتایبەتی لە ڕووی فۆنەتیك و درکاندنەوە زۆر بە ئاسانی هەستی پێدەکرێت و وەك ناسنامەیەك دەشێ بەهۆیەوە دەستنیشانی خەڵکی گەڕەکەکەی پێبکرێت ... (رحیم ئاوا) جگە لە کورد کە زۆرینەیە هەندێك خێزانی (تورکمان و کلد و ئاشور) و دوو خێزانی (صابئە) شی تێدا دەژێت ... (ویکیبیدیا) خەڵکی ئەم گەڕەکە پەیوەندی خزمایەتی و تێکەڵاوی کۆمەڵایەتیان هەیە ، لەگەڵ خەڵکی پردێ و لادێیەکانی دەوروپشتی کەرکوك تاوەکو هەولێر ... بۆیە شێوە زاری هەولێر لە ئاخافتنیاندا بەدی دەکرێت ..

٣ ڕێگای سێیەم کەرکوك گەرمیانە ، خەڵکی(گەڕەکی شۆرجە) ئاخاوتنیان گەرمیانییە ، یان دەتوانین بڵێین شێوە زاری گەرمیان کاریگەری بۆسەر ئاخاوتنی خەڵکی ئەم گەڕەکە هەیە ، چونکە زۆربەی دانیشتوانی ئەم گەڕەکە وەك بنەچە دەگەڕینەوە سەر شار و دێیەکانی گەرمیان و دێیەکانی دەوروپشتیی(داقوق)ی خوارووی کەرکوك و (خورماتوو) ، چونکە پێشتر خورماتوو سەربە شاری کەرکوك بوو بەڵام پاشان ڕژێمی بەعس لە کەرکوك دایبڕی و خستییە سەر تکریت ، بەڵام ئەوەی جێی دڵخۆشی بوو ئەوە بوو کە خەڵکەکەی تاوەکو ئێستاش لە کەرکوك دانەبڕاون . کەواتە (شۆرجە) شێوەزاری گەرمیانی بەسەردا زاڵە و بووە بە ناسنامەی خەڵکی ئەو گەڕەکە و بە قسەکردنیاندا دەناسرێنەوە .

پێکهاتەی زمانی کوردی لە کەرکوك تەواو جیاوازە لەگەڵ شارەکانی دیکەی کوردستان ، چونکە جگە لە ڕێگای هاتووچۆی سەر شارەکانی کوردستان شێوەئاخاوتنی دیکەش بوونی هەیە ، بۆ نموونە : لە گەڕەکی (تەپە) دا کۆڵانێك

هەیە پێی دەوترێت (محلەی عەجەم) لەم کۆڵانەدا کۆمەڵێك خێزان دەژین کە زمانی قسەکردنیان لە ماڵەوە جیاوازە لەگەڵ خەڵکی (تەپە) و ناو کەرکوك چونکە شێوەئاخاوتنەکەیان لوڕییە و زاری لوڕی بەسەریاندا زاڵە ... هەروەها جێی ئاماژەیە کە لە کەرکوکدا (کاکەییەکان) ژمارەیان زۆرە و بەشێوە ئاخاوتنی (ماچۆ) قسە دەکەن کە ئەمیش سەربە زاری هەورامییە . جگە لە کاکەییەکان چەند هۆزێکی دیکەش لە کەرکوکدا بوونیان هەیە و ژمارەیان ئێجگار زۆرە وەك (زەنگەنە و شێخان و ڕۆژبەیانی) کە ئەمانیش شێوەئاخاوتنیان نزیکە لە (ماچۆ) وە ، ئەم هۆزانە کە لەگەڵ یەکتردا قسە دەکەن بە ئاسانی لە یەکتری حاڵی دەبن ، هەرچەندە هەندێك جیاوازی زمانی لە نێوانیاندا دەبینرێت ، بەڵام بەشێوەیەکی گشتی هەورامی زاڵە بەسەریاندا . ئەوەی جێی سەرنجە لە کەرکوکدا ئاخاوتنی کرمانجی ژووروو بەدی ناکرێت ، هەرچەندە بە بەردەوام کۆمەڵێك خەڵکی (ئێزدی) دەهاتن بۆ کەرکوك و لە شوێنی مەیخانە و فرۆشتنی (مەشروبات) کاریان دەکرد بەڵام کاریگەری زمانیان جێنەهێشتووە ، چونکە ئەوان زیاتر بە زمانی عەرەبی مامەڵەیان دەکرد و بەشێکیانیش هەوڵی ئەوەیان دەدا وەك کەرکوکییان بدوێن ... نەگەیشتنی دیالێکتی کرمانجیی ژووروو بۆ کەرکوك ڕەنگە دووری جوگرافی بێت کە ئەم دابڕانەی دروستکردبێت ، یان دەشێ بڵێین خەڵکی ئەو دەڤەرە هاتووچۆی کەمتریان هەبووبێت بۆ کەرکوك و تێکەڵاوی و خزمایەتیان سنووردار بووبێت . بەپێچەوانەشەوە خەڵکی کەرکوك ڕوویان لە شارەکانی دهۆك و زاخۆ و ئەو دەڤەرانە کردووە و بەدوای بژێوی ژیاندا گەڕاون ، لە ئاخافتنیاندا بەدی دەکرێت ، بەڵام ئەو کاریگەرییەی نەبووە ...

ئەوەی وتمان زۆر بەکورتی بوو سەبارەت بە ڕەوش و پێکهاتەی زمانی کوردی لە کەرکوك ، کە تەواو جیاوازە لەگەڵ شارەکانی دیکەی کوردستان ، چونکە هەر شارێکی کوردستان بەنموونە وەرگرین دەبینین کە ناوەندی شار و دەوروپشتی تاڕادەیەکی باش لێکنزیکن و هەمان شێوەئاخاوتنیان هەیە و هەست بە جیاوازی ناکرێت ، بەڵام لە کەرکوك پێچەوانەیە ناتوانرێت ناوەندێك دیاریبکرێت

بۆ ئاخاوتنی کەرکوك ، بۆیە لە توێژینەوەی زمانیدا بۆ شاری کەرکوك پێویستە ئاماژە بۆ گەڕەك و هۆزەکان بکرێت ...

بەریککەوتنی زمانەکان لە کەرکوك :

گوومانی تێدا نییە مانەوەی کورد لە کەرکوك لە سەردەمی ڕژێمە یەك لە دوای یەکە دیکتاتۆرییەکانی دەسڵات زمانەکەیەتی . زمان هۆکاری مانەوە و بەرگە گرتنێتی لە بەرامبەر ئەو هێز و دەسەڵاتە لەناوبەرانەی کە بە ئاسن و ئاگر حوکمی کەرکوکیان دەکرد . سەرباری ئەو هەموو تەعریب و لەناوبردن و گواستنەوە و ئەنفال و ڕوخاندنی ماڵی کورد و پیادەکردنی هەموو سیاسەتێکی ڕەگەزپەرستانە ، نەیانتوانی کورد بنبڕ بکەن و بیسڕنەوە ... چونکە کورد خاوەنی زمان و کەلتووری خۆیەتی ، یان دەتوانین بڵێین نیشتەجێی زمانی خۆیەتی ، بۆیە توانی بەرگری بکات و مانەوەی خۆی بپارێزێت ...

جێی سەرنجە کەرکوك شارێکی فرە زمانی و فرە نەتەوەیی و ئاینی و ئاینزایە . کەرکوك وەك پێکهاتەی نەتەوەیی بریتییە لە (کورد و عەرەب و تورکمان و کلد و ئاشوور) ... سەبارەت بە بەریەککەوتنی زمانەکان لە کەرکوکدا دەشێ دابەشی سێ گروپی بکەین ، ئەم دابەشکردنەش پەیوەندی بە پێکەوە ژیانی خەڵکی شارەکە و زمانە جیاوازەکانەوە هەیە کە دەشێ بەم شێوەیە دابەشی بکەین :-

١- گەڕەکە یەك زمانییەکان

٢ - گەڕەکە دوو زمانییەکان

٣ - گەڕەکە سێ زمانییەکان

هەوەها دەتوانیین جگە لە پۆلێنکردنی گەڕەکەکان پۆلێنی هەندێك شوێنی دیکەش بکەین ، وەك : بازاڕەکان (١،٢،٣) زمانی ، خوێندنگاکان (١،٢،٣،٤) ، (خێزانەکان - ئەو خێزانە کوردانەی کە پەیوەندی هاوسەرگیریان لەگەڵ نەتەوەکانی

دیكەدا ئەنجام داوە ، یان بە پێچەوانەوە) . بەڵام ئێمە لەم باسەدا تەنها پۆلێنكردنی گەڕەكەكان دەكەین بە نموونە .

١ـ لە گەڕەكی یەك زمانیدا خەڵكی فێری تەنها یەك سیستەمی زمانی دەبێت ، ئەویش ئەو زمانەیە كە لە ماڵەوە و دەرەوە بەكاری دەهێنن . زۆربەی گەڕەكە كورد نشینەكان یەك زمانیین و تەنها زمانی زگماكی خۆیان دەزانن و زمانەكانی تر نازانن ... لەم جۆرە گەڕەكانەدا بەریەك كەوتنی زمانی نابینرێت ، چونكە تێكەڵاوی زمانی ئەگەر هەشبێت زۆر كەمە ، واتا ڕەنگە خێزانێكی توركما یان عەرەب لەم جۆرە گەڕەكانە بژێت ، بەڵام دواجار منداڵانی ئەو خێزانانە بەهۆی تێكەڵاو بوونیان لەگەڵ منداڵانی گەڕەك فێری كوردی دەبن ... ئەم دیاردەیە تەنها بۆ كورد و زمانی كوردی نییە ، بەڵكو بۆ نەتەوەكانی دیكەش هەمان شتە ... ئەوانیش گەڕەكی یەك زمانیان هەیە ، كە تەنها بەزمانی زگماكی خۆیان دەدوێن ...

٢ ـ لە گەڕەكی دوو زمانیدا خەڵكی بە دوو جۆر زمان قسە دەكات ، واتە ئەو گەڕەكانەی كە پێكهاتەكانیان بریتییە لە دوو نەتەوە ، منداڵانی ئەم گەڕەكانە لە ماڵەوە بە زمانی زگماكی خۆیان دەدوێن و لە دەرەوەش بە زمانی یەكتر ، ئەمیش ئەوە دەبەخشێت كە تێكەڵاوی و پێكەوە ژیان هۆكارە بۆ فێربوونی زمان و بەریككەوتنی زمانەكان ، بۆ نموونە گەڕەكەكانی (پریادی و چقوڕ و شاترلوو)ی كەركوك زیاتر (كورد و توركمان)ن ، بۆیە ئەم دوو نەتەوەیە تاڕادەیەكی باش زمانی یەكتری دەزانن و تەنانەت ئەگەر بە زمانی زگماكی خۆشیان بدوێن زۆرجار وشە و دەستەواژەی یەكتر بەكاردێنن . هەروەها لە گەڕەكی (شاترلوو) كورد و مەسیحی پێكەوە دەژین . جێی ئاماژەیە كە منداڵە مەسیحییەكان زیاتر فێری كوردی دەبن وەك لە منداڵانی كورد . چونكە ئەوان زیاتر زمانەكەیان لە ماڵەوە لە نێوان خۆیاندا بەكاردەهێنن . ..

لە هەشتاكانی سەدەی ڕابردوودا ڕژێمی بەعس بە مەبەستی (تەعریب) كردنی كەركوك ، لە گەڕەكی (شۆرجە)دا زەوی بەسەر عەرەبی هاوردەدا دابەشكرد و ناوی

لێنا (دور الشرطة) بەپێی زانیاری ئێمە منداڵانی ئەم گەڕەکە کە عەرەبی هاوردە بوون ، زۆربەیان فێری زمانی کوردی بوون و وەك مناڵانی کورد قسەیان دەکرد و زۆرجاریش دەبوون بە وەرگێر بۆ دایك و باوکیان ، بەڵام منداڵانی کورد زۆربەکەمی فێری زمانی عەرەبی بوون .. ئەویش بەهۆی سنوردارکردنی تێکەڵاویان لەلایەن خێزانەکانیانەوە .

٣ لە گەڕەکی سێ زمانیدا ، خەڵکی ئەو گەڕەکانە بە سێ زمان لەگەڵ یەکتردا مامەڵە دەکەن و پەیوەندی کۆمەڵایەتی دەبەستن . یەکێك لەو گەڕەکە کۆنانەی کەرکوك (قەسابخانە) یە ، کە هەر سێ نەتەوەی (کورد و عەرەب و تورکمان) لەخۆ دەگرێت ، کە ماوەیەکی زۆرە ئەم سێ نەتەوەیە لەم گەڕکەدا دەژێن و پێکەوە مامەڵە دەکەن . دەتوانم بڵێم زۆربەیان وەك یەك زمانی یەکتری دەزانن ، تاوەکو ئێستاش پێکەوە گوزەران دەکەن ... منداڵانی ئەم گەڕەکە بە ئاسانی فێری زمانی یەکتر دەبن و لە ئاخافتنیاندا وشە و کەرەستەی زمانی یەکتر بەکاردێنن ... جێی ئاماژەیە لە گەڕەکەکانی دوو زمانی و سێ زمانیدا زمانی باڵادەست و زاڵ بۆ خوێندن (زمانی عەربییە) واتا منداڵانی کورد و تورکمان لە خوێندنگای عەرەبی دەخوێنن ، زمانی ماڵەوەیان جیاوازە لەگەڵ زمانی خوێندنیان ...

منداڵێکی تورکمانی سێ زمانیم دواند و لێم پرسی : تۆ کام زمان زۆر بە باشی دەزانیت ؟ ڕاستەوخۆ بێ بیرکردنەوە ووتی (تورکمانی) . ووتم دوای تورکمانی ؟ ووتی (کوردی) ووتم بۆ ؟ ووتی لەبەر ئەوەی زۆربەی هاوڕێکانم کوردن ..پێم ووت : ئەی زمانی عەرەبی ؟ ووتی عەرەبییش باش دەزانم و کێشەم نییە ، بەڵام هاوڕێ کوردەکانم لە عەرەبیدا زۆر باش نیین ، زۆرجار مامۆستا کوردەکان وانەکان بە عەرەبی شەرح دەکەن ، ئەوجا دەیکەن بە کوردی بۆ ئەوەی ئەوانیش تێبگەن ... (تێبینی : ئەو منداڵەی دواندم پۆلی چواری بنەڕەتی بوو) .

لێرەدا سەرنج بۆ ئەوە ڕادەکێشم کە فێربوونی دوو زمان یان سێ زمان و زیاتر لە کۆمەڵگەی ڕۆژئاوایی پێشکەوتوودا ، وەك سەرکەوتنێکی بەرچاو بینراوە

بەتایبەتی لە وڵاتە ئینگلیزی زمانەکاندا ، هەروەها گریمانە دەکرێت کە زیاتر لە سەدا حەفتا (٧٠)ی دانیشتوانی جیهان توانای قسەکردنیان هەیە بە دوو زمان یان سێ زمان و زیاتر (د رحیم سورخی) ... هەروەها کریستال لە کتێبەکەیدا (مختصر تاریخ اللغه)دا دەڵێت : ((پێویست ناکات تووشی سەرسوڕمان بین بەوەی کە منداڵان بەخێرایی فێری زمانەکان دەبن ، چونکە مێشکیان وا دیزاین کراوە ... سێ لەسەر چواری منداڵانی جیهان فێری زیاتر لە زمانێك دەبن . هەندێکیان لەیەك کاتدا فێری چوار یان پێنج زمان دەبن . ئەو کەسانەی لە کۆمەڵگایەك دەژین کە تەنها بەیەك زمان قسە دەکەن تووشی سەرسوڕمان دەبن ، بەڵام ئەمە بەتەواوی کارێکی سروشتییە ... منداڵەکان بەشێوەیەکی سروشتی هەموو وشەکان وەردەگرن ، وەك چۆن هەناسە وەردەگرن ، دەشێ مێشکی مرۆڤ مامەڵە لەگەڵ دەیان زماندا بکات)) هەروەها باسی ڕۆژنامە نوسێك دەکات بەناوی (هارولد ویلیامز) کە لە ساڵی (١٩١٨)دا لە کۆمەڵەی گەلان (عصبه الامم) کە دەیتوانی زۆر بە ڕەوانی بە پەنجاو هەشت زمان بدوێت ، کە ئەوجا دەڵێت : ئەمیش جێی ژمارەیەك نیشانەی سەرسوڕمانە ...)) .

هەروەها لە ئەوروپادا زیاتر لە (٢٠٠) زمانی قسەکردن هەیە ، بەڵام گرنگترینیان دە زمانە وەك (ڕوسی ، ئەڵمانی ، فەڕەنسی ، تورکی ، ئیتاڵی ، ئینگلیزی ، ئیسپانی ، پۆڵەندی ، ئۆکرانی ، هۆڵەندی) ...

گوومانی تێدا نییە فێربوونی چەند زمانێك وەك سەرکەوتن و کارێکی سروشتی تەماشا دەکرێت ، بەڵام کێشەی چەند زمانی لە کەرکوك ئەوەیە کە ئاماژەم پێدا (زمانی عەرەبی) وەك زمانی خوێندن زاڵە بەسەریانەوە ...

ڕەوشی خوێندنی کوردی لە کەرکوك :

کەرکوك لە پاش ساڵی (١٩٧٠) و بەیانی یانزەی ئازار خوێندنگاکان بەشێوەیەکی فەرمی بوون بە کوردی و بە زمانی دایك تێیاندا دەخوێندرا ...

تاوەکو سەرەتای ساڵانی (١٩٨٠) خوێندن بە کوردی بوو ، بەڵام دواجار ڕژێمی بەعسی فاشی بڕیارێکی قەرەقوشانەی دەرکردوو هەرچی خوێندنگا هەبوو کردی بە زمانی عەربی و ناوی خوێندنگاکانیشی گۆڕی بۆ عەرەبی ... ئەو کاتە ئێمە چواری ئامادەیی بووین تاوەکو نیوەی ساڵیش خوێندنمان کوردی بوو ، بەڵام لەپڕ کتێبە کوردییەکانیان لێ وەرگرتینەوە و کتێبی خوێندنی عەرەبیان بەسەردا دابەشکردین و خوێندن گۆڕا بۆ زمانی عەرەبی ... ئەو کاتە هەموو شۆك بووین ، نەماندەزانی چیبکەین ، ئەنجام خوێندکاران دابەشی سێ جۆر بیرکردنەوە بوون ، بەشێکیان وازیان لە خوێندن هێناو بەشێکی تریان خوێندنیان گواستەوە بۆ چەمچەماڵ و سلێمانی و هەولێر ... هتد ، بەشی سێیەم کە من یەکێك بووم لەوان بەرگریمان کرد و ماینەوە مامۆستایان هاریکارمان بوون و دەریان چاندین ... بەڵام لە پێنج و شەشی ئامادەیی ناچاربووین شەو و ڕۆژمان خستەسەر یەك و دەمانخوێند و تەواومان کرد . ئیدی هەموو خوێندکارانی کوردی کەرکوك بەم دەردەچوون . تەنانەت مامۆستایانیش بە تایبەتی مامۆستایانی زمانی کوردی ناچارکران بابەتی ئاین لە جیاتی زمانی کوردی بڵێنەوە ... ئەم بارە نالەبارە تاوەکو پرۆسەی ئازادی و ڕزگارکردنی کەرکوك بەردەوامبوو ... لەگەڵ ڕوخانی ڕژێمدا ڕاستەوخۆ هەرچی خوێندنگا هەبوو کران بە کوردی ... لە ماوەیەکی زۆر کەمدا هیچ گەڕەکێکی کوردی خوێندنی عەرەبی تێدا نەما ، جگە لە بابەتی زمانی عەرەبی کە زۆر بە ساکاری دەخوێندرێ ،ئەویش هیچ ڕۆڵ و کاریگەرییەکی نییە بۆ فێربوونی زمانی عەرەبی . ئەم گۆڕینی خوێندنە کاریگەری هەبوو بۆ سەر برایانی تورکمان ، ئەوانیش زۆربەی خوێندنگاکانیان کرد بە لاتینی و تورکی ... بەڵام تورکمان پاش چەند ساڵێك جگە لەچەند خوێندنگایەکی دیاریکراو هەر هەموویان گەڕاندەوە سەر خوێندنی عەرەبی . بەڵام خوێندنگا کوردییەکان تاوەکو ئێستاش هەر بە کوردی مانەوە . سەبارەت بە ڕەوشی ئێستای خوێندنی کوردی لە کەرکوك دژوارە ، بە تایبەتی بۆ پۆلەکانی (٩ ١٢)ی بنەڕەتی چونکە وەك بەڕیوەبەری یەکەی سەرپەرشتیاری بنەڕەتی (پەروین فاتح) لە چاوپێکەوتنێکی تەلەفزیونیدا دەڵێت : ((ئەگەر بڵێم زۆربەی

کێشەکانمان چارەسەر نەکراوە ئەوە ڕاستی بابەتەکەیە لەبەر ئەوەی ئێمە هەر لە سەرەتای دروستبوونی خوێندنی کوردی ڕۆژانە دەیان چاوپێکەوتن ئەنجام دەدەین و کەچی کێشەکانمان لەجێی خۆیەتی بۆ نموونە : تاقیکردنەوەکان کێشەیەکی سەرەکی خوێندکارە ، تاقیکردنەوەکان بەغدا پێی هەڵدەستێت مەنهەجەکەمان سەربە هەرێمی کوردستانە ئەمە گەورەترین کێشەیە)) کەواتە خوێندنی کوردی لەنێوان (هەرێم و بەغدا) بووە بە قوربانی ، بە تایبەتی خوێندکارانی (٩-١٢)ی بنەڕەتی چونکە بەرنامەی خوێندن و مەنهەجی کوردی سەربە هەرێمە ، بەڵام تاقیکردنەوەکانی کۆتایی ساڵ وەزاریەو لە بەغدایە و پرسیارەکان بە زمانی عەرەبی دەردەچێت و وەردەگێڕدرێتە سەر زمانی کوردی ، کە بەشێوەیەکی نازانستی و تێکەڵ و پێکەڵ و وەرگێڕانێکی نادروست دەدرێت بە خوێندکاران و تووشی دڵەڕاوکێ و نا ئارامیان دەکات و ناتوانن نمرەی تەواو بهێننەوە . ئەمە سەرتای دروستبوونی ئاریشەی خوێندکاری کوردە لە کەرکوك . پاش تەواوکردنی خوێندنی بنەڕتی و ماندووبوون ، ڕووبەڕووی کێشەیەکی لەوە گەورەتر دەبنەوە ، کاتێك لە زانکۆی کەرکوك و زانکۆکانی دیکەی عێراق وەردەگیرێن ئەویش نەزانینی زمانی عەرەبییە ، کە گەورەترین کێشەی خوێندکاری کوردە ...(کۆلێژی پەروەردە بۆ زانستە مرۆڤایەتییەکانی زانکۆی کەرکوك) دەکەین بە نموونە .. ئەم کۆلێژە هەشت بەش لەخۆ دەگرێت (کوردی ، عەرەبی ، ئینگلیزی ، تورکی ، جوگرافیا ، مێژوو ، دەروونناسی ، زانستی قورئان) لەم هەشت بەشەدا هەمووساڵێك بەشی کوردی لە وەرگرتنی خوێندکاری کورددا بەشی شێری بەر دەکەوێت ... ساڵی وا هەبووە نزیکەی (١٢٠٠) خوێندکار لە بەشی کوردی خوێندویانە ... ئەمساڵ نزیکەی (٨٠٠) خوێندکار لە بەشی کوردی زانکۆی کەرکوك دەخوێنن ... خوێندکاری کورد لە بەشەکانی تردا ڕێژەیان کەمە و هەر لە کەمبووندایە ... لێرەدا پرسیار ئەوەیە : ئایا کورد و خوێندنگا کوردییەکان پێویستیان بە خوێندن و مامۆستایانی ئەو بەشانەی دیکە نییە ؟ ئەی بۆ خوێندکاری کورد لێی هەڵدێت ؟ لە پرسیارکردن و بەدواداچووندا ئەوە دەردەکەوێت کە کێشەی زمانی عەرەبیان هەیە و

دڵنیان لەوەی کە لەو بەشانەی تر سەرکەوتن بەدەست ناهێنن و دەرناچن ... جێی ئاماژەیە ئەوانەی لەو بەشانە وەرگیراون زۆر بەکەمی دەتوانن نمرەی دەرچوون بەدەست بهێنن و زۆربەیان بە بڕیار دەردەچن ، کە ئەم دەرچوونەش کاریگەری نەرێنی هەیە بۆ سەر دواڕۆژی خوێندن و دامەزراندنیان ، چونکە ناتوانن دواڕۆژ داوای خوێندنی باڵا (ماستەر) بکەن و خوێندنی باڵا تەواو بکەن ... لە بەرامبەر ئەمەشدا خوێندکارانی عەرەب و تورکمان نمرەی بەرز دەهێننەوە و دەتوانن کێ بڕکێ بکەن و وەرگیرێن . کەواتە خوێندکاری کورد لەمەشدا بێبەش بوو ... هەروەها جێی سەرنجە ئەو بەشانە جگە لە بەشی زمانی کوردی زۆربەی زۆریان مامۆستایانیان لە نەتەوەی عەرەب و تورکمانن ... مامۆستای کورد لەو بەشانەدا بە پەنجەکانی دەست دەژمێردرێن ...

جێی ئاماژەیە ئەم بارە نالەبارەی خوێندنی کوردی لە کەرکوک ئێستا وای لێ نەهاتووە ، بەڵکو لەکاتی دەسەڵاتی کوردیش لە کەرکوک هەمان کێشە و ئاریشە هەبووە . .. کە جێی داخە کەس خۆی نەدەکردە خاوەنی و خەمێکیان لێ نەدەخوارد . لە سەرەتای پرۆسەی ئازادییەوە خوێندنگاکانیان کرد بە کوردی بەبێ ئەوەی بیر لە داهاتووی خوێندکار بکەنەوە ، سبەی لە کام زانکۆ دەخوێنێت و وەردەگیرێت ؟ بیریان لە پەروەردەکردن و دروستکردنی مامۆستای کورد نەکردەوە کە هەڵگری بڕوانامەی باڵا بێت و لە زانکۆی کەرکوک دایمەزرێنن . یاخود بناخەی زانکۆیەکی کوردیان دانەنا کە دەکرا زۆر بە ئاسانی چەند کۆلێژێک سەربە زانکۆکانی کوردستان لە کەرکوک بکەنەوە و پاشان لەژێر سەرناوی زانکۆیەکی کوردی کۆیان بکردایەتەوە ، کە ئەوە نەکرا ... ئەمە و دەیان کێشەی تر ڕووبەڕووی خوێندکاری کورد بۆتەوە ... بێگوومان ئەمەش کورتەیەکی ڕەوشی خوێندنی کوردی بوو لە کەرکوک ...

ئەنجام :

١ کەرکوک شارێکی فرە زمانی و فرە نەتەوە و فرە ئاین و ئاینزایە ، پێکهاتەی دانیشتوانی کەرکوک بریتییە لە (کورد و عەرەب و تورکمان و کلد و ئاشوور)

٢ کەرکوك کوردستانێکی بچوککراوەیە و زۆربەی زارەکان لە کەرکوکدا بوونیان هەیە ، تەنها کرمانجیی ژووروو نەبێت .

٣- زمانی کوردی لە کەرکوك پاڵەپەستۆی زمانەکانی دیکەی لەسەر نییە ، تاوەکو ببێتە هەڕەشە .

٤ ڕەوشی خوێندنی کوردی لە قەیراندایە و خوێندکارانی کورد نائومێد و دڵشکاون بەهۆی کێشەی زمانی خوێندن لە زانکۆی کەرکوك کە عەرەبییە و کێشەکانیش چارەسەر نەکراون .

پێشنیار و داواکاری :

داواکارین لە حکومەتی هەرێمی کوردستان و وەزارەتی خوێندنی باڵا و زانکۆکانی کوردستان کورسی خوێندنی باڵا بۆ خوێندکارانی کوردی کەرکوك زیاد بکەن ، لە هەر دوو بواری زانستە پەتییەکان و زانستە مرۆڤایەتییەکان . هەروەها کورسی خوێندن بکالوریوس بۆ یەکەمەکانی دوانزەی بنەڕەتی دابین بکەن .

لەگەڵ ڕێزمدا ...